

Majorek, Czesław

"Studium z dziejów nauczania historii.
Rozwój dydaktyki przedmiotu w
Gdańskim Gimnazjum Akademickim do
schyłku XVII w.", Lech Mokrzecki,
Gdańsk 1973 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 21/4, 781-782

1976

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Lech Mokrzejcki: *Studium z dziejów nauczania historii. Rozwój dydaktyki przedmiotu w Gdańskim Gimnazjum Akademickim do schyłku XVII w.* Gdańsk 1973, 231 s.

W serii monografii Gdańskiego Towarzystwa Naukowego ukazała się książka posiadająca szczególne walory naukowe i poznawcze. Jej autor — znany w kraju historyk nauki i oświaty — dowiódł, że na ziemiach polskich historia stała się systematycznie wykładanym przedmiotem nauczania o wiele wcześniej, niż dotychczas przypuszczano. Z książki L. Mokrzejckiego dowiadujemy się bowiem, że w Gdańskim Gimnazjum Akademickim już w drugiej połowie XVI w. wykład historii był traktowany na równi z wykładem innych przedmiotów. Książka ta przynosi również wiele informacji na temat intensywnego rozwoju praktyki i — co za tym idzie — teorii nauczania historii w tej uczelni w XVII stuleciu. Można zatem stwierdzić, że nie wiek Oświecenia dał początek nauczaniu historii w Polsce; początek ten datuje się około dwieście lat przed utworzeniem Komisji Edukacji Narodowej, a rozwój dydaktyki tego przedmiotu łączył się nierozdzielnie z kierunkami ewolucji szkolnictwa protestanckiego i ideologii protestantyzmu na ziemiach polskich, zwłaszcza zaś w Prusach Królewskich.

Pragnąc udowodnić zasadność tych twierdzeń, autor musiał przeprowadzić szczególnie wnikliwą kwerendę archiwalną i bibliograficzną. Chociaż w dołączonej do książki „Bibliografii” wykazuje jedynie źródła rękopiśmienne zgromadzone w Bibliotece Gdańskiej PAN oraz w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Gdańsku, to jednak w wyniku lektury książki można stwierdzić, że korzystał on także z rękopisów Biblioteki Narodowej, Biblioteki Jagiellońskiej, Biblioteki Czartoryskich w Krakowie, Biblioteki Głównej Uniwersytetu Mikołaja Kopernika i Książnicy Miejskiej w Toruniu. Poważnym uzupełnieniem materiałów rękopiśmiennych stały się szesnasto- i siedemnastowieczne druki dotyczące nie tylko nauczania historii w Gdańsku, lecz także szkolnictwa Prus Królewskich w ogóle. L. Mokrzejcki rejestruje pokaźną ilość tych druków. Zasługuje to na wyraźne podkreślenie, ponieważ wśród polskich historyków oświaty i nauki doby staropolskiej źródła te nie zostały dotychczas dostatecznie spopularyzowane.

Szeroka podstawa źródłowa pozwoliła autorowi skutecznie polemizować z występującymi przede wszystkim w niemieckiej literaturze historyczno-oświatowej i historyczno-naukowej poglądami na temat profilu i — rzecz można — narodowego oblicza gdańskiej uczelni. Poglądy te nierzadko zaprzeczały istnieniu związków Gdańska z Polską, zwłaszcza w dziedzinie kultury, oświaty i nauki. L. Mokrzejcki wykazał, że zarówno monografie gdańskiego Gimnazjum pióra Theodora Hirscha (1837) i Bernharda Schultza (1941), jak również inne niemieckie opracowania z zakresu dziejów oświaty i nauki na Pomorzu Gdańskim, tendencyjnie ujmują problem roli treści specyficznie polskich w rozwoju kulturalnym tego regionu.

Dzięki konsekwencji autora *Studium z dziejów nauczania historii* uległa znacznemu wzbogaceniu argumentacją na rzecz polskiego charakteru wielu przedsięwzięć kulturalnych i oświatowych w Prusach Królewskich w XVI i XVII wieku. Można zatem powiedzieć, że przyczynił się on do wydatnego pomnożenia dorobku polskich historyków, badaczy dziejów kultury i oświaty tych terenów. Pełne potwierdzenie tej opinii znajdziemy w innych opracowaniach L. Mokrzejckiego. Dość tu wymienić cenną jego monografię pt. *W kręgu prac historyków gdańskich XVII wieku* (Gdańsk 1974) oraz napisaną wspólnie z Kazimierzem Kubikiem książkę pt. *Trzy wieki nauki gdańskiej. Szkice z dziejów od XVI do XVIII wieku*, której drugie już wydanie ukazało się w 1976 r.

Studium z dziejów nauczania historii składa się z czterech podstawowych rozdziałów. Autor przedstawia kolejno najważniejszą literaturę przedmiotu, pierwsze próby nauczania historii w Gdańsku w XVI wieku, proces wydręb-

niania się historii jako samodzielnego przedmiotu nauczania oraz rozkwit nauczania historii i dydaktyki tego przedmiotu w drugiej połowie XVII w. Całość jest poprzedzona dobrze napisanym wstępem, wprowadzającym nawet zupełnie niezorientowanego czytelnika w problematykę pracy. Podsumowanie badań znajduje się w „Zakończeniu”, gdzie zostały przedstawione główne czynniki rozwoju nauczania historii i dydaktyki przedmiotu w Gdańskim Gimnazjum Akademickim w XVI i XVII wieku. Wartość naukową i popularyzatorską książki podnoszą streszczenia (angielskie i rosyjskie) obszerna „Bibliografia” oraz starannie wykonany indeks nazwisk.

Najbardziej charakterystyczną cechą książki L. Mokrzeckiego jest występujące w niej pełne zintegrowanie problematyki z zakresu dziejów nauczania historii w Gimnazjum Akademickim z materiałem obrazującym ewolucję gdańskiej historiografii. Jest to zupełnie zrozumiałe, ponieważ gdańscy profesorowie historii byli znanymi pisarzami historycznymi. Ponadto rozważania ściśle historyczne przeplatali nierzadko refleksją natury dydaktycznej. Słowem — byli nie tylko nauczycielami dostrzegającymi wartości kształcące i wychowawcze historii, lecz także badaczami dziejów, autorami wartościowych i szeroko rozpowszechnianych syntez historycznych.

Dzięki L. Mokrzeckiemu zostały odkryte trwałe zdobycze naukowe kilku dziejopisów gdańskich, o których dotychczas polskiej historiografii niewiele było wiadomo. Wspomnijmy tu choćby nazwiska Piotra Bruncoviusa, Krzysztofa Ricciusa, Piotra Oelhafa, Krystiana Rosteuschera czy Jana Hoppego. Równocześnie przez ukazanie dydaktycznej strony prac historycznych i działalności nauczycielskiej Joachima Pastoriusa i Jana Schultza-Szuleckiego nasza wiedza o tych wybitnych postaciach polskiej nauki została znacznie wzbogacona. Jeśli do tego dodamy zamieszczone w *Studium* liczne wzmianki na temat osiemnastowiecznych historyków gdańskich — Samuela Fryderyka Willenberga czy Gotfryda Lengnicha, nie sposób oprzeć się wrażeniu, że książka L. Mokrzeckiego przedstawia bogatą panoramę gdańskiej historiografii i dydaktyki historii od XVI do XVIII wieku.

Wartość opracowania znacznie podnosi osadzenie rozważań czysto historiograficznych lub dydaktycznych w realiach życia naukowego Gdańska. Przykładem może tu służyć częste powoływanie się autora na prace i poglądy jednego z najwybitniejszych filozofów gdańskich doby Odrodzenia — Bartłomieja Keckermanna.

Tak więc w *Studium* przeplata się i wzajem uzupełnia analiza gdańskiej myśli filozoficznej, refleksji dydaktycznej, historiografii i — z drugiej strony — praktyki nauczania historii w Gimnazjum Akademickim od drugiej połowy XVI w. I to również stanowi bardzo istotny czynnik wzbogacania wartości poznawczej książki. Dzięki niej uległ znacznemu rozszerzeniu zakres treści polskiej dydaktyki historii, historii oświaty i wychowania, a także historii historiografii. Wybitne walory monografii każą więc z zainteresowaniem oczekiwać dalszych badań i prac autora na temat przeszłości gdańskiej nauki i oświaty. Rezultatem prac cząstkowych powinna być synteza dziejów oświaty i nauki gdańskiej w okresie staropolskim. Na opracowanie takie czekają nie tylko specjaliści, ale także nauczyciele, studenci kierunków humanistycznych uniwersytetów i wyższych szkół pedagogicznych oraz liczne zastępy popularyzatorów nauki.

Specjalne słowa uznania należą się wydawcy *Studium* z dziejów nauczania historii — gdańskiemu Oddziałowi Ossolineum. Dołożyło ono bowiem starań o poprawne opracowanie redakcyjne niełatwego tekstu książki.

Czesław Majorek
(Kraków)